

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان پذیرش نهایی: 99/07/20

شماره مجوز مجله: 80400

توسعه گردشگری با تاکید بر حفظ محیط زیست (مطالعه موردی دره شمخال در

شهرستان قوچان)

فاطمه فعال کلوخی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تربت حیدریه

چکیده

امروزه حفظ محیط زیست در جهت رسیدن به توسعه ی پایدار یکی از دغدغه های اساسی تمامی جوامع است. و از آنجا که توسعه توریسم نیازمند منابع طبیعی است لذا حفاظت از این منابع یاری همگانی را طلب میکند. دره شمخال از آن دسته از جاذبه های طبیعی است که توانایی بالایی در جذب گردشگران از انواع گوناگون آن را میتواند داشته باشد، هر چند بدلیل ناشناخته ماندنش، اکثریت گردشگران آن را اکوتوریسم ها و کوهنوردان بومی تشکیل میدهند. بارزترین مشخصه شمخال، قرارگیری در مرز کشور ایران و ترکمنستان میباشد، که این خود فرصتی است بینظیر در جذب گردشگر از سایر ملیتها و در نتیجه تبدیل شدن این منطقه به یک قطب توریسم در کشور. هدف از این پژوهش آنست که علاوه بر معرفی و شناساندن دره شمخال و پرداختن به فرصتها و کمبودهایش، گامی در جهت توسعه گردشگری منطقه همراه با حفظ محیط زیست آن برداشته شود. چرا که فرض بر این است که با توسعه امکانات و زیرساختها میتوان شمخال را به یک قطب توریسم در کشور تبدیل کرد و با آگاهسازی گردشگران از اهمیت زیست محیط منطقه، میتوان گامی بزرگ در جهت حفظ آن برداشت، اطلاعات مورد نیاز پژوهش بوسیله کتابخانه ای و مشاهده و مصاحبه با تعدادی از اکوتوریسمهای منطقه جمع آوری شده و بعد از تجزیه و تحلیل آنها، با روش کیفی و بهره گیری از عقل و منطق نتیجه گیری شده است که علاوه بر طبیعت بکر و بینهایت زیبای دره، حیات وحش موجود در این منطقه که به جرات میتوان گفت برخی گونه های جانوری آن کمیاب هستند و تنوع پوشش گیاهی اش از جمله مواردی است که اهمیت این منطقه را بیشتر کرده است، که این مساله میتواند بستری باشد برای حضور محققین علوم مختلف تحت عنوان گردشگران علمی. در کنار اکوتوریسمها و گردشگران ورزشی. که اگر برای حضور بی برنامه گردشگران چاره ای اندیشیده نشود بیم آن میرود که حیات وحش منطقه دچار آسیب جدی شود. و از طرفی با معرفی و رفع کمبودها، دره شمخال پتانسیل تبدیل شدن به یک قطب گردشگری را داراست، پتانسیلی که نیازمند برنامه ریزی و سرمایه گذاریهای دولتی و خصوصی است.

کلمات کلیدی: اکوتوریسم، توسعه گردشگری، محیط زیست، جاذبه های طبیعی، دره شمخال،

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

1-مقدمه:

امروزه صنعت توریسم بخاطر سودآوری زیادی که بویژه در زمینه اقتصادی با خود به همراه دارد کشورها را بر آن داشته تا علاوه بر، برنامه ریزی در جهت استفاده از منابع طبیعی و تاریخی که در آنها وجود دارد، با احداث جاذبه های دست ساز در جلب نظر گردشگران سهم زیادی داشته باشند. برای نمونه میتوان از پارکهای موضوعی والت دیسنی یا آکوریومهای شیشه ای در کشورهای چون دبی، سنگاپور، ترکیه و... نام برد. که گردشگران زیادی از سراسر نقاط جهان برای بازدید به آن کشورها سفر میکنند. هر کشوری در راه توسعه تلاش میکند اگر چه پیشرفت اقتصادی یکی از عوامل مهم توسعه است اما تنها عامل نیست، نخستین قدم در برنامه ریزی توسعه مناطق، شناسایی وضع موجود آن منطقه است. هر جامعه ای برای رسیدن به توسعه سعی میکند از هر فرصت و منابع موجودی که در خود دارد نهایت استفاده را انجام دهد، تا با دستیابی به توسعه بتواند از مزایای مثبتی که با خود به همراه میآورد بهره مند گردد، مزایای اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، فرهنگی و غیره. جاذبه های گردشگری متناسب با میزان جذابیت خود می توانند گردشگران را به سوی خود جلب کنند، در این زمینه ساختار جذاب این پدیدهها دارای اهمیت است (Cartner, 2002: 1-3).

در کشور عزیزمان ایران هم با عنایتی که خداوند به آن داشته و دارد شاهد منابع غنی و بسیار عالی در جهت توسعه گردشگری هستیم که بهره مندی از آن نیاز به توسعه زیرساختها داشته و توجه ویژه مسولین را میطلبد. تا با پیشرفتی که حاصل میشود بتوان برخی مشکلات موجود در جامعه از جمله بیکاری و فقر را رفع نمود. از آنجاییکه تحقق حضور 20 میلیون گردشگر و اشتغالزایی حدود 6/5 میلیون نفری این بخش مطابق چشم انداز 20ساله و افق ایران سال 1404، منوط به استفاده از تمامی جنبه ها و جاذبه های گردشگری از جمله نواحی طبیعی است به جاست که تا با شناسایی و معرفی جاذبه هایی که در اقصی نقاط کشور وجود دارند اما یا مهجور و گمنام هستند و یا به گونه ای مورد بی مهری و کم توجهی مسولین مربوطه قرار گرفته اند و نیز با برنامه ریزی درست و اصولی در مورد آنها از فواید آن در جهت توسعه گردشگری و متعاقباً رفع فقر و بیکاری بسیار بهره برد. منظره های طبیعی هم به خودی خود دارای جذابیت اند و هم جذابیت ساختارمندی را در خود نهفته دارند. طبیعت و ساختار منظره های طبیعی، انگیزه بیشتری را برای تقاضای گردشگری و بازدید فراهم میآورد. (قربانی رسول و همکاران).

دره شمخال یکی از همین منابع طبیعی غنی در کشور است که دارای قابلیت فراوانی در زمینه اکوتوریسم میباشد که صورت توجه و برنامه ریزی مناسب میتواند عواید زیادی را از لحاظ اقتصادی و زیست محیطی به همراه داشته باشد.

اکوتوریسم را مسافرتی، بدون تخریب، پراکندگی و آلودگی منطقه ای طبیعی، فعالیت خاص مطالعاتی و کاوشگرانه؛ و احساس لذت از منظره های طبیعی همچون گیاهان وحشی، حیوانات و نیز ارزش های فرهنگی یک منطقه تعریف کردهاند (Boo 1990:290-305). هنتر این واژه را برای تشریح ارتباط بین گردشگری، محیط و فرهنگ، و تعامل آنها به کار برده است (Hetzer, 1965).

¹ Ecotourism

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

(. در این نوشتار ، کوشیده شده تا به روش کتابخانه ای و مشاهدات میدانی و مصاحبات صورت گرفته جاذبه های اکوتوریسمی و گردشگری دره شمخال شناسایی و مورد بررسی قرار داده شود.

2- معرفی دره شمخال^۱:

دره شمخال در 80 کیلومتری شهرستان قوچان واقع است ،فاصله این دره تا مرز کشور ترکمنستان حدود 25 کیلومتر است. دره شمخال از روستای شمخال شروع شده و در روستای محمدتقی بیگ از توابع درونگر^۲ درگز پایان می یابد. دره شمخال از شمال شرقی به کوه آسلمه^۳ و از جنوب شرقی به رودخانه دائمی کال شمخال محدود میشود. طول دره در حدود 18 کیلومتر است. موقعیت و وضعیت زمین شناسی و لیتولوژی^۴ های موجود در منطقه شمخال بخشی از نوار کپه داغ^۵ میباشد. اقلیم منطقه کوهستانی زمستانهای سرد و تابستانهای بسیار خنکی دارد.

رود شمخال یکی از دو شاخه اصلی حوضه آبریز درونگر میباشد ، حوضه آبخیز رودخانه درونگر^۶ در رشته کوههای کپه داغ در شمال استان خراسان رضوی واقع شده است ، شواهد ژئومورفولوژیکی حوضه حاکی از ادامه فعالیتهای نئوتکتونیک در دوران پلیو- کواترنر است. در میان عوامل زمین شناسی تکتونیک مهمترین عامل تاثیرگذار بر مورفولوژی رود است. در جهت شمالغرب- جنوب شرقی حوضه آبریز درونگر نوع جابجایی ها امتداد لغزه راستگرد هستند که تاثیر مورفولوژیکی آن ، پرتگاه خط گسل در سازند تیرگان مسلط بر سطوح پادگانه آبرفتی دره شمخال میباشد. نوع خاک این منطقه سیاه بوده و از لحاظ کشاورزی بسیار مناسب است(آقای سید علی- توسلی سیما1396).

شمخال میان دو منطقه محافظت شده محصور است:

- منطقه محافظت شده دربادام
- منطقه محافظت شده قرچقه

نام این دره از روستایی که در نزدیکی آن واقع شده است گرفته شده ، شمخال به زبان کردی کرمانجی نام یک تفنگ قدیمی و دست ساز است . دین مردم شمخال اسلام و پیرو مذهب شیعه هستند. زبان مردم آن کرمانجی است و به گویش کرمانجی

¹ Shamkhal Valley

² Darungar

³ Aslameh

⁴ Litology

⁵ Kopedagh

⁶ Dorungar

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

و فارسی تکلم میکنند. از خوراکیهای معروف مردم این منطقه میتوان به فطیر مسگه^۱، قتلمه^۲، اگینجه^۳، قورمه^۴، نان چریشی^۵ و شیره انگور اشاره کرد که در بین مردم بومی دارای محبوبیت زیادی است. از صنایع دستی منطقه میتوان پوستین دوزی، نمدمالی، گلیم بافی، چاروق دوزی، گیوه دوزی، ساغری، قالیچه کردی (خرسک)، جاجیم بافی، عرق چین دوزی، بافت جوراب و دستکش یشمی و ... نام برد. (شاگری رمضانعلی/1379) نفوذ زندگی تجملی و مصرفی در بین مردم سبب شده که صنایع دستی محلی رونق پیشین خود را از دست دهد و از این راه زیان فراوانی به امور تولیدی و صنایع دستی محلی و در نتیجه اقتصاد مردم روستایی وارد شود

پوشش گیاهی و جانوری منطقه شمخال

شمخال علاوه بر اینکه درختان گردوی جنگلی را در خود جای داده است دارای گیاهان متنوع دیگری از جمله زردآلو، چنار، سپیدار، انجیر، تمشک، بید، موسیر، هفشان، چریش، زرشک، ریخوک^۶، گون^۷، آنوخ^۸ یا کاکوتی^۹، زالزالک، و چندین گیاه وحشی نیز میباشد. از گیاهان دارویی موجود در منطقه میتوان به موارد زیر اشاره کرد:

کتیرا، درمنه ترکی^{۱۰}، شاه تره، ترنجبین، قدومه، مایه پنیر که گیاهی از تیره روناس است، اقدرا که در اصطلاح محلی بورجاق^{۱۱} خوانده میشود که اهالی بومی با استفاده از آن و عرقیات گیاهی حاصل از آنها که دارای خواص گوناگونی است به درمان برخی بیماریها میپردازند.

منطقه شمخال دارای گونه های جانوری فراوانی است که برخی از آنها در نوع خود بسیار کمیاب و یا در معرض انقراض میباشند. از حیوانات موجود در منطقه میتوان به موارد زیر اشاره کرد: قوچ، میش، بزکوهی، کبک هندی، باقرقره (پرنده ای سیاه و سفید)، پلنگ، روباه، سمور، خرگوش، گرگ، شغال، خوک، انواع پرندگان، کل^{۱۲}، عقاب طلایی، گوش سیاه و نوعی ماهی که در اصطلاح محلی شیرماهی نامیده میشود.

پیمایش دره شمخال

رودخانه نوردی در دره ای با صخره های اشباع شده از رطوبت رودخانه همراه با عطر درختان گردو حس بینظیری را در وجود انسان خلق میکند، دره شمخال دارای پیچ و خم های بسیار و جذابیت های زیاد است چنانکه بعد از هر پیچ آن چشم اندازهای زیبایی در

¹ Fatirmasge

² Ghatlame

³ Aginje

⁴ Ghorme

⁵ Cherish

⁶ Rikhook

⁷ gavan

⁸ Anokh

⁹ Kakooti

¹⁰ Darmanetorki

¹¹ Borjagh

¹² CAL

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

انتظار ماست. دره دارای دیوارهای عظیم و پرصلابت صخره ای است که مانند دژی رودخانه را در خود جای داده اند. دره شبیه ماری است خوش خط و خال که باید تمام دره را پیمود تا همه زیبایی هایش را بشود حس کرد. مهمترین ظرفیت گردشگری و جاذبه اصلی دره شمخال چشم انداز عالی و ارتفاعات چشم نواز مهیا برای کوهپیمایی است که مورد استقبال طبیعت گردان و کوهنوردان است.

پیمودن مسیر 18 کیلومتری دره، فرصتی دو روزه را طلب میکند که اکثریت شب اول را در مکانی بنام حمامی¹ اول اطراق میکنند که چشمه پر آبی در آن جاریست، اما عده ای نیز شب اول را در منطقه کبوترخانه² کمپ میزنند که تقریباً 11 کیلومتری را طی نموده اند، از حمام اول تا حمام دوم 4 صخره وجود دارد که قبلاً نردبانی به آنها وصل بود که در حال حاضر وجود ندارد که برای عبور از این صخره ها باید با احتیاط عمل کرد. فاصله از روستای شمخال تا حمام اول حدود 7 کیلومتر، (3 و نیم ساعت) - فاصله از حمام اول تا کبوترخانه حدود 4 کیلومتر، فاصله از کبوترخانه تا دوآبی کمتر از 1 کیلومتر حدوداً 15 دقیقه میباشد. فاصله از دوآبی دربادام تا انتهای تنگه در محدوده روستای محمد تقی بیگ در کنار جاده حدود 6 کیلومتر میباشد، زمانیکه به این منطقه میرسیم دره عریض تر شده و آب گرم آفتاب خورده ی دربادام با آب خنک شمخال پیوند میخورد. در مسیر راهپیمایی رودخانه شمخال در نهایت به شالیزارهای انتهای مسیر ریخته و آنها را سیراب میکند

توصیه هایی برای گردشگرانی که از این منطقه میخواهند بازدید کنند:

- بهترین فصل برای رفتن به این مکان اواخر فصل بهار و اوایل تابستان است که در این موقع از سال شاهد هوای بسیار مطلوب در این دره هستیم.
- از آنجا که یکی از جذابیت های این دره تجربه رودخانه نوردی است به همراه داشتن لباس و کفش مناسب جهت راهپیمایی در رودخانه تاکید می گردد، از آن جهت که بیشتر مسیر این دره را باید در رودخانه طی کرد.
- بعلت سیلابی بودن مسیر توصیه اکید میشود که قبل از رفتن به دره وضعیت آب و هوا چک شود زیرا با وجود دیواره های بلند در هنگام سیل فرار از آن کار بسیار دشواری است
- بعلت وجود حیوانات وحشی و نیز بدلیل بکر بودن این منطقه توصیه میشود افراد بصورت انفرادی به این دره سفر نمایند و در صورت امکان بصورت گروهی جهت رفتن به این مکان اقدام کنند.

3- تحلیل استعداد گردشگری منطقه شمخال

¹ Hamami

² Kabutarkhane

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

در دوران کنونی که با پیشرفت صنعت و زندگی شهرنشینی، انسانها برای فرار از فشارهای ناشی از زندگی شهرنشینی حتی برای ساعاتی به دل طبیعت پناه میبرند وجود طبیعت بسیار زیبا و بکر، رود دره و صخره های طبیعی، آب و هوای بی نظیر و انواع پوشش گیاهی و جانوری خاص که برخی گونه های آن بسیار کمیاب و گاه در معرض انقراض است از دیگر مواردی است که توجه به این مکان را بصورت ویژه طلب میکند. ولیکن متأسفانه نبود یک برنامه ریزی منسجم و نبود امکانات و زیر ساختهای مناسب و کافی و عدم توجه به پتانسیل این منطقه که به یقین یکی از موهبتهایی است که خداوند به این منطقه ارزانی داده است، باعث شده تا این منطقه به جایگاه اصلی خود که تبدیل شدن آن به یک مرکز و قطب گردشگری است دست نیافته باشد. لذا شناسایی و معرفی پتانسیلهای گردشگری موجود در آن و برنامه ریزی صحیح و اصولی با هدف بهبود معیارهای طبیعی، اقتصادی، زیست محیطی و.. جهت توسعه گردشگری در شمخال موضوع اصلی پژوهش میباشد که پس از جمع بندی مشاهدات و اطلاعات گردآوری شده و ارزیابی منابع، امکانات و شرایط موجود در منطقه به ارائه پیشنهادات در جهت بهبود هر چه بیشتر شرایط و جذابیت محیطی پرداخته شده است.

فرصتها و محدودیتهای شمخال

برای ارزیابی قابلیتهای گردشگری دو عامل راههای دسترسی و قابلیت گردشگری مورد استفاده قرار می گیرد، راههای دسترسی و حمل و نقل مرتبط با آن جزو مهمی از نظام گردشگری در یک مکان محسوب میشوند، دوشاخ اصلی که در برآورد قابلیت گردشگری در یک مکان موثرند کیفیت سفر و چگونگی دستیابی به جاذبه های گردشگری موجود در یک منطقه اند (سقای- 1382:177). خوشبختانه در منطقه مورد مطالعه در سالهای اخیر شاهد بهره برداری از جاده جدید آسفالت بوده ایم، که با احداث آن جاده قدیمی که خطر تصادف در آن بخاطر پیچ و تاب هایی که وجود داشت زیاد بود و در زمستانها بواسطه بارش شدید برف مسدود میشد و نیز مسافت طولانی تری باید پیموده میشد برای رسیدن به مقصد، زمینه مساعدی را جهت سفر به این منطقه فراهم کرده است که وجود چنین زیرساخت مهمی یکی از فرصتهایی است که باید از آن استفاده شود.

دره شمخال به لحاظ قرارگیری در یک مسیر ترانزیت بین المللی که محل عبور ملیتهای گوناگون است، دارای موقعیت مکانی فوق العاده ای از هر لحاظ میباشد. دسترسی به جاده آسفالتی که از مهمترین زیر ساخت های مورد نیاز در توسعه گردشگری است، دارا بودن آب و هوای بسیار مطبوع بویژه در بهار و تابستان، برخورداری از طبیعتی بکر و زیبا با حیات وحش منحصر به فردش که یکی از مهمترین جاذبه های مورد نیاز در گردشگری است که خداوند آن را به صورت رایگان در اختیار قرار داده، محصور شدن در میان مناطق محافظت شده ی دربادام و قرچقه و نزدیکی آن به پارک ملی تندوره که آن را غنی از گونه های متفاوت جانوری از جمله کل¹ و قوچ² برخی پرندگان کرده که این خود فرصتی را برای علاقمندان به شکار وجود میآورد. وجود گونه های متفاوت از گیاهان دارویی نیز از جمله مواردی است که توجه ویژه ای میطلبد. وجود صخره های بلند که گاه ارتفاعشان به 200 متر میرسد که بستری مناسب را برای علاقمندان به کوه و صخره نوردی فراهم مینماید، وجود رود خانه ای همیشگی در تمام طول مسیر دره که علاقمندان

¹ Kal

² Ghooch

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

بسیاری را به خود جلب میکند، و مواردی دیگر که از جمله فرصتهای موجود در این مکان بوده که باید نهایت استفاده را از آن بعمل آورد.

اما متأسفانه با وجود پتانسیل مناسب برای توسعه گردشگری در این مکان برخی چالشها و کمبودها در آن بسیار فاحش بوده که برطرف شدن آنها نیاز به برنامه ریزی مناسب و توجه مسولین مربوطه را میطلبد. نبود اقامتگاه بوم گردی از جمله مشکلاتی است که در آن وجود دارد. هر چند در روستای دیگری بنام محمد تقی بیگ که در نزدیکی شمخال قرار دارد یک اقامتگاه بوم گردی وجود دارد اما برای گردشگرانی که میخواهند در خود دره اسکان کنند کاربردی ندارد. البته باید یادآور شد که چند واحد سوئیت مانند که شخصی بوده و مربوط به منازل اهالی است (آقایان جهانپور، منصوری و خانی) که البته این تعداد همراه با امکانات محدود جوابگوی گردشگران و اکوتوریسمهایی که از نقاط دور و نزدیک به آنجا میروند و علاقمند به اقامت در طبیعت دره شمخال هستند را دارا نمیباشد. عدم وجود سرویس بهداشتی مناسب نیز از چالشهایی است که گردشگران با آن روبرو هستند، البته چند سال پیش به تعداد 8 سرویس بهداشتی در طول مسیر دره از سوی سازمان میراث فرهنگی احداث شد ولی تا کنون به دلایلی از جمله نبود آب که ناشی از جانمایی غلط این تاسیسات است هنوز تکمیل نشده و مورد بهره برداری قرار نگرفته است. از دیگر مسائلی که توسعه گردشگری را در شمخال تحت الشعاع قرار داده است ناشناخته ماندن آن میباشد زیرا معرفی و تبلیغات خوبی برای شناساندن آن به گردشگران بویژه علاقمندان به طبیعت صورت نگرفته است بطوریکه دره شمخال که به جرات میتوان گفت از دره های زیبا در سطح جهان بشمار میآید حتی در مسیر رسیدن به این دره که یک جاده بین المللی است یک تابلوی راهنما برای معرفی این جاذبه گردشگری وجود ندارد و شاید همین عدم تبلیغات و نبود آگاهی درباره آن باعث شده که این مکان بیشتر از آنکه بعنوان یک مقصد گردشگری مطرح باشد، به دلیل وجود دره زیبا و کم نظیر شمخال فقط به عنوان یک جاذبه گردشگری در میان افراد بومی و اکوتوریسمهای علاقمند به طبیعت مطرح شده است. وجود یک پارکینگ نیمه کاره رها شده از دیگر مشکلاتی است که کوهنوردان و گردشگرانی که با خودروی شخصی به این مکان سفر میکنند و نیاز به مکانی امن جهت پارک خودرو و وسایل نقلیه خود دارند، با آن روبرو میشوند. که متأسفانه اقدامی جهت تکمیل آن هنوز صورت نگرفته است. از سویی سیلابی بودن دره بخصوص در فصل بهار که یکی از فصول پرتردد دره شمخال میباشد نیز از جمله چالشهای موجود در منطقه است که باید برای آن نیز برنامه ریزی شود. نبود امکانات مخابراتی از دیگر مسائلی است که باعث بروز نگرانی هایی برای گردشگران شده به گونه ای که از درون دره دیگر ارتباطی با دنیای بیرونی وجود ندارد. عدم نگهداری و حفاظت مناسب از درختان مسیر رودخانه که در واقع وجود آنها زیبایی مسیر دره را چندین برابر کرده از سوی مسولین مربوطه (محیط زیست، منابع طبیعی، جهاد کشاورزی) که هر یک توپ را به زمین دیگری انداخته و از پذیرفتن این مسولیت شانه خالی میکنند از چالشهایی است که طبیعت این منطقه با آن روبرو است. عدم توجه گردشگران نیز باعث بروز مسائلی شده که اگر برای آن چاره ای اندیشیده نشود متأسفانه شاهد از بین رفتن گونه های گیاهی و جانوری در این دره خواهیم بود، و این مساله مهمی است که توسعه پایدار گردشگری را در این منطقه با مشکل روبرو خواهد کرد تا جائیکه بخاطر ترس از بین رفتن حیات وحش موجود در منطقه باعث شده تا صدای مسولین منابع طبیعی و محیط زیست را در آورده و باعث شده آنها از مخالفین گسترش و توسعه گردشگری در شمخال باشند هر چند باید یاد آور شد که ارزیابی آثار زیست محیطی توسعه از مهمترین شاخص هایی است که در توسعه گردشگری باید به آن توجه ویژه شود.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

تاثیر گردشگری بر محیط زیست دره شمخال در سالهای اخیر

از آنجا که رشد شهرنشینی باعث هجوم بی رویه و بدون برنامه ریزی انسانها به دل طبیعت شده ، محیط زیست طبیعی را دچار تخریب نموده است که این باعث نابودی مناطق بارزش و قابل ملاحظه از نظر زیست محیطی میگردد که دلایل گوناگونی در آن دخیل هستند از جمله:

- توسعه بدون برنامه توسط انسان که فقط تمایل به احاطه کردن و از بین بردن مناطق طبیعی دارد.
- ایجاد اختلال در اکوسیستم های طبیعی موجود توسط انسان
- استفاده بیش از حد از مناطق طبیعی و توسعه امکانات تفریحی در آنها

از مهمترین مکانهای طبیعی که همواره در معرض آسیب و خطر می باشد رودخانه ها و رود دره ها میباشد رود دره ها به دلیل وجود آب ، خاک، صخره ها، و پوشش جانوری و گیاهی غنی از جمله اکوسیستمهای پایدار بشمار میروند که بی توجهی در حفاظت از آنها میتواند خسارات جبران ناپذیری را به محیط زیست وارد کند . رود دره ها دارای پتانسیلی دو گانه اند که از طرفی میتوانند باعث موفقیت در توسعه یک منطقه شوند و از طرفی نیز به دلیل ماهیتی که دارند در صورت استفاده نامناسب از آنها میتوانند تبدیل به یک فاجعه زیست محیطی غیر قابل جبران شوند.

رود دره شمخال هم از این قضیه مستثنی نبوده و نیست چنان که در سالهای اخیر شاهد آنیم که هجوم گردشگران بومی و غیر بومی باعث ایجاد فشار در منطقه شده و برخی از کارشناسان بر این باورند که حضور بدون برنامه انسانها در این مکان باعث در معرض خطر قرار گرفتن گونه های جانوری در آن شده است که به ادعای برخی از آنها در سالهای اخیر به ندرت شاهد حضور برخی جانورانی هستیم که در گذشته بیشتر از این بر منطقه رخ می نمایانند . آنها معتقدند که حضور گردشگران و هجوم آنها به درختان و پوشش گیاهی جهت برپایی آتش و عدم اطفای درست آن در پایان استفاده که باعث ایجاد آتش سوزی و از بین رفتن پوشش گیاهی و جانوری میشود ، و نیز متاسفانه پیاده روی در مسیر رودخانه باعث ایجاد فرسایش و از بین رفتن پوشش گیاهی در زیر پای عابران میشود، گیاهانی که برخی از آنها از نظر دارویی بسیار حائز اهمیت است . رهایی و دفع نادرست زباله ها و نبود سیستم و تاسیسات مناسب دفع فاضلابهای ناشی از حضور گردشگران ، استفاده از سیستم های گوناگون صوتی ، حتی سروصداها و گاها جیغ و فریادهای گردشگران که جهت تخلیه روانی خود آن را بکار میبرند گاهی اوقات باعث تلف شدن حیوانات و یا باعث ایجاد ترس و فرار برخی گونه های جانوری و نیز تخریب طبیعت بکر دره شمخال شده است. که از این حیث برای فعالان محیط زیست و اکوتوریسمهای علاقمند به طبیعت نگرانی هایی را در جهت توسعه گردشگری در این مکان بوجود آورده که آنها را به سمت جبهه مخالف در توسعه گردشگری شمخال کشانده است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

از آنجا که اولین مفهوم پایداری از طرح های جنگلداری منشا گرفته است که در آن اشاره شده است به اطمینان از اینکه توانهای موجود منابع جنگلی حفظ شود یعنی مقدار درختان قطع شده و صدمات وارده به طبیعت بطور متوسط از نرخ رشد جنگل تجاوز نکند که منابع آنقدر توسط انسانها مورد بهره برداری قرار نگیرد که بتوان تجدید آن را تضمین کرد و از آنجاییکه درختان دره شمخال جهت برپایی آتش در معرض تخریب و نابودی است و نیز برخی جانوران توسط شکارچیان غیر مجاز در معرض نابودی است بیم آن میرود که اگر به موقع به داد آن رسیده نشود متاسفانه توسعه گردشگری و حضور انسانها توسعه ای ناپایدار خواهد بود که به قیمت نابودی گونه های جانوری و گیاهی منطقه رقم خواهد خورد.

حفظ و نگهداری و توسعه گونه های جانوری و گیاهی موجود در محیط زیست یک منطقه از شاخص های پایداری زیست محیطی^۱ بشمار میرود و از آنجا که پایداری اکولوژیکی^۲ به معنی حفظ منابع پایه در سطوحی که اختیارات آینده را سلب نکند و حفظ و یا ارتقای ظرفیت، کیفیت، و انعطاف اکوسیستم است باید با استفاده از راهکارهایی چون کاهش مصرف منابع و انرژی، کاهش حجم ضایعات و آلودگی ها و بازیافت آنها و یافتن فن آوری های مناسب تقویت شود که با برنامه ریزی صحیح و صرف کمترین انرژی به استفاده حداکثری در ارتقای کیفیت محیط زیست دست یافت، که با شناسایی و حفاظت مستمر میتوان از خطر انقراض آنها جلوگیری کرد. حفظ فرآیندهای هیدرولوژیکی^۳ و مدیریت آبهای جاری تاثیر عمده ای در ساختار منظر یک محل دارد، حفظ آبهای موجود در محیط (سطحی یا زیرزمینی) در برابر آلودگی یکی از وظایف مهم اهداف زیست محیطی است. همانگونه که منابع آبی در یک محیط میتواند باعث حیات و پایداری محیط زیست شود از طرفی آلوده کردن آن توسط انسان و نیز عواملی مانند سیلابها و عدم کنترل آنها تاثیر غیر قابل جبرانی را بر محیط تحمیل میکند.

متاسفانه در سالهای اخیر یورش بردن افراد بومی و غیر بومی تحت عنوان تورهای طبیعت گردی که به چیزی جز منافع اقتصادی خودشان فکر نمیکنند سبب نگرانی و نارضایتی افراد بومی و کارشناسان و علاقمندان به محیط زیست شده است. برخورد غیر حرفه ای و بی خردانه برخی تورها و گردشگران در دره شمخال و رها سازی پس ماندها و ضایعات در مسیر رودخانه باعث آلوده شدن آب رودخانه توسط آنها و در نتیجه در معرض خطر قرار گرفتن گونه های جانوری خواهد شد که این نیز مستلزم آموزش و همکاری دو جانبه گردشگران و مسولین مربوطه جهت جلوگیری از رخ دادن فاجعه زیست محیطی است.

¹ Environmental Sustainability

² Ecological Sustainability

³ Sustaining Hydrologic Processes

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

. طبیعت زیبای شمشال برای تمام کسانی که بدنبال مکانی برای استراحت و گذران اوقات فراغت هستند بسیار عالی است ، از آنجا که گونه های جانواری متعدد در درون دره وجود دارد میتوان برای انجام شکار البته با رعایت ضوابط و مقررات خاص خودش ، کسانی که علاقمند به تفریح و شکار هستند را نیز به این منطقه کشاند.

از آنجا که مباحث طبیعت گردی و زیر شاخه های آن همانند ژئوگردشگری¹ حدواسط سفرهای ماجراجویانه² و گردشهای مسافرتی³ میباشد (Fennell&Eagle,1990:23-24) ، بنابراین طبیعت گردی در بهترین حالت از انجام سفر و سیاحت قرار گرفته است، زیرا هم دارای عناصر یک سفر ماجراجویانه و هم عناصری از یک گردش مسافرتی میباشد. بنابراین میتوان نتیجه گرفت که باوجود پتانسیل زیادی که در بحث طبیعت گردی در منطقه شمشال وجود دارد قابلیت زیادی را در شاخه های مختلف گردشگری میتواند در پی داشته باشد.

با توجه به آنچه درباره محدوده مطالعاتی بیان شد میتوان طبیعت گردی منطقه را به گونه قید شده در جدول 5-1 تقسیم بندی کرد.

جدول (1) تقسیم بندی جاذبه های گردشگری شمشال

فعالیت ها	انواع گردشگری در شمشال
کوهنوردی، صخره نوردی، دره نوردی، ورزشهای زمستانی	گردشگری ورزشی
تحقیقات جغرافیایی و زمین شناسی، گیاه شناسی، جانورشناسی، منابع طبیعی،	گردشگری علمی
گیاهان دارویی، آب درمانی، استفاده از هوای پاک برای دوران نقاهت	گردشگری سلامت
آداب و رسوم و مراسم و جشنهای محلی، غذاهای محلی	گردشگری فرهنگی
آبشار، رودخانه، دره، پوشش گیاهی، صخره، حیات وحش، مناظر طبیعی و بکر و دست نخورده	گردشگری طبیعی
شکار، ماهیگیری، شنا	تفریح و اوقات فراغت

از مجموع آنچه گفته شد میتوان دریافت که با مطالعه امکان سنجی جهت احداث امکاناتی در محدوده هایی که بیشترین قابلیت را دارد با توجه به بستری که در درون دره مهیاست جهت نصب و راه اندازی تله کابین، پل شیشه ای، پل معلق، پیست اسکی و

¹ Geotourism

² Adventure Travel

³ Tour Travel

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ورزشهای زمستانی و ... میتوان گردشگران زیادی را به این منطقه از اقصی نقاط کشور و حتی افرادی را از بیرون از مرزهای کشور جذب کرد. و نیز با احداث اقامتگاههای مناسب با امکانات و خدمات مطلوب، نصب علائم راهنما در جاده ی منتهی به دره ، تبلیغ و معرفی منطقه به مجامع علمی، ورزشی ، اجتماعی و آژانس های گردشگری میتوان گامی بزرگ در جهت توسعه گردشگری شمخال برداشت.

قابلیتهای گردشگری دره شمخال

قابلیت ورزشی

با توجه به اینکه در حال حاضر بیشترین بازدیدکنندگان از منطقه کوهنوردان و صخره نوردان هستند میتوان با احداث کمپ های اقامتی موقت، ایستگاههایی را برای کوهنوردان ایجاد نمود که این نقطه را بعنوان ایستگاه ورزشهای زمستانی معرفی کرد تا از قابلیت های طبیعی این منطقه برای رشد و توسعه آن بهره گرفت.

قابلیت علمی

بدلیل وجود گیاهان متفاوت که برخی از آنها کاربرد طبی دارد میتوان با ایجاد امکانات و معرفی آن در میان گیاه شناسان و کسانی که در زمینه طب سنتی فعالیت میکنند آنها را نیز به این منطقه کشاند . از طرفی وجود گونه های جانوری متعدد بدلیل محصور شدن دره شمخال در میان پارکهای حفاظت شده تندوره و دربادام و قرچقه که برخی از آنها در نوع خود بسیار کمیاب هستند مثل پلنگ ، عقاب طلایی و.. نیز بستری بسیار مناسب را برای محققین و جانورشناسان فراهم کرده است . از سویی فرآیندهای تکتونیکی و منظره های مورفولوژیکی که باعث بوجود آمدن منظره های علمی- پژوهشی و زمین شناسی ویژه ای شده است که منطقه را آموزشگاه طبیعی سنگ شناسی ،زمین شناسی، و جغرافیای طبیعی کرده است . با توجه به این موارد شبنظر میرسد که این منطقه از نظر زمین شناسی و علوم طبیعی ،گیاه شناسی و جانورشناسی قابلیت های لازم را برای معرفی شدن بعنوان پارک علمی دارد، که میتوان محققین و کارشناسان و فعالین در عرصه های علمی یاد شده را تحت عنوان تورهای علمی یک یا چند روزه به این منطقه جذب نمود.

قابلیت تفریح و شکار

همانطور که گفته شد دره شمخال بدلیل محصور شدن در میان پارکهای محافظت شده دارای انواع گونه های جانوری است که گاها بعضی از آنها مانند کل و قوچ و کبک علاقمندانی را جهت شکار به خود جذب میکند از آنجا که شکار از قدیم الایام یکی از تفریحات بشر بوده که در ایران نیز تاریخچه ای دیرین دارد لذا شکار همچنان بعنوان یکی از تفریحات هیجان انگیز بوده و هست که میشود با دادن پروانه شکار و ایجاد تورهایی برای ساماندهی به شکارچیان و علاقمندان به شکار و با در اختیار قرار دادن تجهیزات و امکانات مناسب هم قضیه شکار در منطقه را ساماندهی کرد و هم از این طریق کسب درآمد کرد، که از سری اقداماتی که میشود در جهت حفظ حیات وحش و جذب گردشگر انجام داد ، میتواند دادن پروانه شکار برای یک زمان مشخص و محدود باشد تا از این طریق هم رضایت گردشگرانی را جلب کرد که شکار را نوعی تفریح و گذران اوقات فراغت میدانند و هم برنامه ای کارشناسانه ریخته شود تا با

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

دادن پروانه شکار به میزانی که صدمه ای به حیات وحش وارد نشود به علاقمندان این عرصه فرصتی داده شود، که این امر اگر بدرستی و در فصولی که ضربه ای به تنوع زیستی وارد نشود انجام گیرد باعث حفظ محیط زیست برای نسلهای آینده خواهد شد و چه بسا خطرات جانی که شکارهای غیرمجاز برای شکارچی و محیط بانان خواهد داشت را منتفی کرد آنچنان که در سالهای گذشته شاهد کشته شدن شکارچیان غیرمجازی بومی که علاقه ای به شکار داشتند توسط محیط بانان بودیم که پیامدهای منفی اجتماعی را در پی داشته و دارد.

از آنجاکه یکی از زمانهای آمارگیری وحوش اواخر بهار میباشد که فصل زایمان حیوانات تمام شده و اکثر آنها دور هم جمع میشوند که تعداد حیوانات قابل شکار و جمعیت وحوش در منطقه تخمین زده میشود و حد معقول تعداد شکار مشخص میشود که لطمه ای به نسل آنها زده نشود لذا میتوان در اواخر بهار و تابستان زمان مشخصی را برای شکار مشخص کرد که در واقع منطقه شمخال در این ایام بیشترین آمار گردشگر را در خود جای میدهد که برنامه ریزی برای شکار در این زمان خود علاوه بر جذب اکثریت گردشگران علاقمند به شکار باعث حفظ حیات وحش و کسب درآمد میشود.

4- نتیجه گیری و پیشنهادات

از آنجا که دره شمخال دارای پوشش گیاهی و جانوری خاص، آب و هوای مطلوب، طبیعت بکر و زیبا و رمزآلود، رودخانه دائمی، صخره ها و کوهها میباشد در واقع قابلیتهای زیادی در آن نهفته است که در صورت بهره برداری اصولی و مناسب از آنها و ایجاد زیرساختهای مورد نیاز قطعاً میتواند بعنوان یکی از مقاصد گردشگری در کشور مطرح شود و از آنجائیکه شمخال در مسیر بین المللی که گذرگاه ملیتهای گوناگون از آسیای میانه است قرار دارد پتانسیل تبدیل شدن به یک قطب گردشگری بین المللی را دارا میباشد، چیزی که متأسفانه فقط بعنوان یک جاذبه مطرح است. هر چند کمبودها و چالش های موجود در آن باعث عدم رضایت گردشگران و نیز افراد بومی شده است، رضایتمندی گردشگران یکی از مهمترین شاخصها برای تضمین رشد سودهای آتی محسوب میشود تا آنجا که بسیاری از مراکز و سازمانها میزان رضایت گردشگران را بعنوان معیاری مهم برای سنجش کیفیت کار خودشان قلمداد میکنند و رضایت گردشگران زمانی محقق میشود که خدمات ارائه شده توقعات و انتظارات آنها را برآورده نماید. با توجه به امکانات و توانهای گردشگری برای توسعه گردشگری در دره شمخال بررسی میزان رضایت گردشگران از خدمات گردشگری موجود به منظور دستیابی به توسعه پایدار و جلب توجه گردشگران از خدمات گردشگری موجود به منظور دستیابی به توسعه پایدار و جلب توجه گردشگران ضروری بنظر میرسد. در دره شمخال عامل ضعف خدمات رفاهی مهمترین و بیشترین درصد کمبود خدمات گردشگری را به خود اختصاص داده که دیگر عواملی مانند کمبود خدمات و امکانات غذایی مناسب و مبتنی بر تولیدات محلی، نبود امکانات ورزشی کوهستانی و برخی ضعف خدمات اقامتی و ضعف در معرفی جاذبه های طبیعی شمخال میباشد (شوشتری، مریم 1395)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

با توجه به مواردی که پیش تر تحت عنوان فرصتهای موجود در شمشال برشمردیم زمینه جذب گردشگران روستایی، ورزشی، علمی، طبیعی، ماجراجویانه، تفریحی و اوقات فراغت، سلامت، را فراهم مینماید و برجستگی خاصی به منطقه میدهد. که این منطقه را از نظر سفرهای تفریحی و هیجانی و ماجراجویانه¹ مساعد میکند.

گردشگری روستایی از این حیث که دره شمشال در روستای شمشال واقع است با آداب و رسوم و فرهنگ خاص ساکنانش از گویش محلی گرفته تا مراسمات و جشن ها و نیز خوراکیها و غذاهای محلی موجود در آن که این در کنار طبیعت زیبایی که دارد گردشگران و علاقمندان خاص خود را جذب میکند.

از لحاظ ورزشی بدلیل وجود کوه و صخره های متعدد درون دره، کوهنوردان و صخره نوردان زیادی را به خود جذب میکند هر چند بدلیل برف گیر بودن منطقه میتوان برای ایجاد مکانی برای انجام ورزشهای زمستانی همچون پیست اسکی در آن نیز اندیشید. وجود صخره ها و دیواره های طبیعی که در سالیان دور تحت تاثیر عوامل گوناگون پئومورفولوژیکی پدیدار شده اند نیز میتواند بستری مناسب برای مطالعه و تحقیق دانشجویان رشته های علوم زمین شناسی و ژئومورفولوژی و دیگر رشته های مرتبط قرار گیرد. وجود پوشش های گیاهی مختص به منطقه که اکثر آنها برای افراد بومی جنبه درمانی دارد و برای رفع بیماریهای متفاوت از آن استفاده میکنند، نیز میتواند محلی مناسب باشد برای کسانی که در زمینه گیاه شناسی و داروسازی و سلامتی تحقیق و فعالیت دارند. دره ماریچی با وجود پیچ و تابهای متعدد و در برخی موارد شاید رعب آور آن که فقط باید مسیر را پیمود تا به زیباییها و رمز و رازهای نهفته در پس هر پیچ آن پی برد نیز میتواند برای افرادی که به دنبال ماجراجویی و هیجان هستند جالب و با اهمیت باشد

در پاسخ به این سوال که آیا شمشال قابلیت تبدیل شدن به یک قطب توریسم در کشور را دارد اینگونه نتیجه گیری میشود که: در صورتیکه ایرادها و کمبودهای منطقه رفع گردد از آنجائیکه شمشال در مسیر یک جاده ترانزیتی قرار دارد که در واقع در نقطه مرزی کشور هم واقع است در صورتیکه تبلیغات مناسبی از آن صورت بگیرد و همچنین به عقیده برخی گردشگران و اکوتوریسمها با اضافه کردن بعضی پارامترها از جمله پیست اسکی با توجه به برف گیر بودن منطقه، ایجاد پل شیشه ای جهت عبور در قسمتی از دره که عبور از آنها برای برخی افراد کمی مشکل است، یا ایجاد تله کابین در بالای رودخانه و یا ایجاد پل معلق در قسمتهایی از دره که امروزه در بین جوانان که مشتاق هیجان هستند میتوانند گردشگران زیادی را به سمت خود بکشاند و بعنوان یک مقصد گردشگری مطرح شود و از آنجائیکه شهرستان قوچان که دره شمشال در آن واقع است یکی از مسیرها و معابر اصلی از سمت مشهد به شمال کشور که یک مسیر بسیار پرترددی است شاید کشف و رسیدگی به اینگونه مناطق بتواند کمک شایانی بنماید در جهت کم شدن بار ترافیکی به سمت شمال کشور. که نتیجه آن میشود توسعه گردشگری در شمشال که عواید اقتصادی و اجتماعی و زیست محیطی زیادی را بهمراه خود دارد از آن جهت که توسعه گردشگری بخودی خود نیازمند نیروی انسانی است که این فرصتی خواهد بود برای جوانان بیکار و جویای کار در منطقه و از سویی انجام برخی ملاحظات و فرهنگسازی ها کمکی شایان خواهد بود در جهت حفظ حیات وحش منطقه و از سویی با ایجاد چنین مرکز گردشگری که دارای جوانب و زمینه های فعالیتی متفاوتی باشد زمینه تفریحی مناسبی را فراهم میآورد برای مردم بومی در شهرستان که به جرات میتوان گفت همچنان از نبود مکان تفریحی مناسب و

¹ Adventure Travel

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

در خور شان منطقه نالان هستند که توسعه چنین اماکنی که پتانسیل بسیار قوی را نیز در خود دارد میتواند باعث ایجاد یک شور و نشاط اجتماعی در میان افراد این منطقه باشد.

و نیز از سویی در پاسخ به این سوال که با توجه به خطری که از سوی انسان و بویژه گردشگران برای محیط زیست منطقه احساس میشود، آیا میتوان به کمک فرهنگسازی در گردشگران گامی در جهت حفظ محیط زیست شمشال برداشت؟ چنین نتیجه گیری میشود که:

از آنجا که انسانها برای فرار از زندگی کسالت آور شهرنشینی به سمت طبیعت پناه میبرند این نشان از آن دارد که انسان به طبیعت پیرامونش علاقمند است و قطعا در صورتیکه آگاه باشند عملی که از آنها سر خواهد زد شاید به نابودی طبیعت ختم شود یقینا از آن عمل اجتناب خواهد کرد، حال اینجا وظیفه برعهده مسولین ذی ربط است که در جهت آگاه کردن گردشگران از موقعیت حساس زیست محیطی گام بردارند. که متاسفانه در شمشال با توجه به موقعیت و حیات وحشی که در آن وجود دارد شاید فعالیتها در این زمینه اندک و ناچیز بوده. با مصاحباتی که با تعدادی از افراد بومی و کارشناسان و فعالان اکوتوریسم انجام گرفت متاسفانه اکثرا گله مند بودند و شکایت داشتند که حضور عدم سازمان یافته گردشگران و تورهایی گردشگری باعث تخریب و صدمات جبران ناپذیری در دره شمشال شده است، آنها معتقدند که آموزش و فرهنگسازی در میان گردشگران شاید مهمترین و در اولویت ترین مساله باشد که کمتر به آن پرداخته میشود، آنها مدعی هستند که حضور انسانها در دره حتی باعث تغییر اکوسیستم منطقه خواهد شد، متاسفانه گردشگران از طریق انجام بعضی فعالیتها مثلا رها کردن زباله ها و پسماندها در مسیل رودخانه و شکافهای درون صخره ها باعث ایجاد آلودگی و در خطر افتادن حیات وحش دره شده و یا با پا گذاشتن و پیاده روی در مسیر گیاهانی که برخی از آنها جنبه دارویی هم دارند باعث نابودی آنها میشوند.

با تمام بحثهای گفته شده گمان میرود اگر در طی مسیر دره تابلوهایی نصب شود و به معرفی گونه های جانوری و گیاهی که در آن وجود دارد اشاره شود این خود علاوه بر آنکه یک زمینه سرگرمی برای گردشگران فراهم میکند بلکه با آگاه سازی آنها را در حفظ و نگهداری از این موهبت تشویق خواهیم کرد، اگر سرویس های بهداشتی که در مسیر دره نیمه کاره رها شده تکمیل و بهره برداری شود قطعا تاثیری مثبت خواهد داشت در کاهش آلودگی آب و خاک منطقه. اگر قبل از شروع دره نوردی در مسیر رسیدن به دره از تولیدرها خواسته شود که به گردشگران نکاتی را جهت پیمایش در دره رعایت کنند از جمله جلوگیری از ایجاد سروصدا و جیغ و فریاد غیر متعارف که باعث ایجاد ترس در جانوران و فراری دادن آنها از منطقه میشوند کمکی خواهد کرد در جهت حفظ گونه های جانوری منطقه که هر چند گاهها دیده شده که برخی تورها با به همراه آوردن ادوات صوتی گوناگون سکوت و آرامش حاکم بر دره را که جانوران به آن نیاز و عادت دارند را بر هم زده اند. اگر بروشورهای راهنمایی به بازدیدکنندگان داده شود مبنی بر معرفی دره که در آن اشاره ای به حیات وحش آن شده باشد نیز میتواند مفید باشد. دادن کیسه زباله به بازدیدکنندگان و خواهش از آنها که زباله های خود را جهت حفظ محیط زیست دره در مسیر پیمایش رها نکنند نیز بی تاثیر نخواهد بود. تعبیه کردن مکانهایی مناسب در طول دره جهت روشن کردن آتش و نظارت بر خاموش نمودن آن بعد از استفاده از جمله کارهایی است که به سادگی میتوان جهت حفظ حیات وحش دره انجام داد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

پیشنهادات

از جمله پیشنهاداتی که در خصوص توسعه گردشگری در منطقه شمخال میتوان ارائه داد میتوان به نکات زیر اشاره کرد:

- با توجه به گردشگر پذیر بودن شمخال و وجود ظرفیت های مناسب جهت جذب گردشگران خارجی و داخلی و نیز تمایل اکثریت گردشگران به اقامت شبانه در داخل دره میتوان راه اندازی اقامتگاه بوم گردی در داخل دره را یکی از اقدامات مهم در این دره عنوان کرد که دولت با دادن تسهیلات و کاهش فرآیندهای اداری و کاغذ بازیهای مرسوم و تامین زیرساختهایی چون آب و برق و گاز به کسانی که متقاضی ایجاد اقامتگاه بوم گردی هستند روند تاسیس آن را تسریع نمایند. که به گفته افراد بومی مشکل اصلی که در دریافت تسهیلات وجود دارد معرفی چند ضامن کارمند است که با توجه به نوع معیشت روستا که غالباً کشاورزی و دامداری است و دسترسی به افراد کارمند کاری دشوار است لذا در این زمینه باید چاره ای اندیشیده شود
- تکمیل و راه اندازی پارکینگ که در واقع یکی از دغدغه های مهم گردشگران جهت پارک خودروی شخصی میباشد
- سرویس های بهداشتی از جمله زیرساختهای ضروری برای گردشگری است لذا تکمیل و بهره برداری از سرویسهای بهداشتی نیمه کاره رها شده توصیه اکید میشود، که خود کمکی است در جهت حفظ محیط زیست و کاهش آلودگی دره
- طراحی و ایجاد مسیر پیاده روی در داخل دره که این میتواند کمک شایانی بکند به جلوگیری از فرسایش خاک و از بین رفتن پوشش گیاهی
- احداث کمپ و آلاچیق در مسیر دره و پذیرایی با چای آتیشی ، چای آنخ¹ و خوراکیهای سنتی از جمله فتیر مسکه که در واقع یکی از خوراکیهای لذیذ منطقه بویزه در فصل بهار و اوایل تابستان است که این علاوه بر ایجاد راحتی و فزونی لذت گردشگران باعث درآمدزایی برای افراد بومی خواهد شد.
- گذاشتن سطل زباله به تعداد مناسب در فاصله های معین که خود یکی از راههای کاهش آلودگی است
- از آنجا که گرفتن ورودی در اکثر مناطق تفریحی در ایران مرسوم است پیشنهاد میشود که در ابتدا از گردشگران مبلغی گرفته شود و درآمد حاصله صرف بهسازی و ایجاد زیرساختها در درون دره شود.
- تعبیه اماکنی جهت برپایی آتش و فروش هیزم در مسیر دره جهت جلوگیری از قطع درختان علاوه بر درآمد زایی ، کمک میکند به حفظ درختان دره که قدمت برخی از آنها بیشتر از 200 سال میباشد .
- ایجاد کیوسکی در ابتدای دره و توزیع کیسه زباله و بروشورهایی که ضمن معرفی دره و حیات وحش موجود در آن گردشگران را ترغیب به حفظ نکات بهداشتی و ایمنی و در نتیجه حفظ محیط زیست دره میکند.
- از آنجا که از دره شمخال به میزان قابلیتی که در آن نهفته ، تبلیغات خوبی انجام نشده پیشنهاد میشود در مسیر مشهد به سمت شمال که یک مسیر پرترددی است تابلوهایی جهت معرفی دره شمخال نصب شود و نیز در مسیر جاده اصلی دره شمخال از سمت قوچان به ترکمنستان که یک جاده بین المللی است پیشنهاد میشود تابلوهایی به زبانهای انگلیسی که زبان بین المللی است جهت استفاده و دادن اطلاعات به گردشگران خارجی نصب شود.

¹ Anokh

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- پیشنهاد میشود در جهت شناساندن مطلوب ظرفیت های گردشگری موجود در شمخال از طریق رسانه ها و شبکه های اطلاع رسانی اقدام شود و نیز حضور در نمایشگاههای داخلی و خارجی با مشارکت دفاتر خدمات مسافرتی و ارائه کلیپ و توزیع عکس و و بروشورهایی مبنی بر معرفی شمخال میتواند گامی موثر در جهت معرفی شمخال باشد.
  - از آنجا که در درون دره ارتباط با محیط بیرونی موثر نیست و این یکی از نگرانی های گردشگران است لذا راه اندازی دکل مخابراتی و اینترنت در درون دره توصیه میشود.
  - با توجه به وجود گیاهان دارویی گوناگون و حیواناتی که گاه در نوع خود بینظیر و کمیاب و یا در معرض انقراض هستند ، همچون عقاب طلایی و پلنگ و نیز موقعیت ژئومورفولوژیکی دره ، ایجاد پارک علمی جهت حضور دانشجویان ، کارشناسان و گروههای تحقیقاتی توصیه میشود.
- و در پایان با توجه به ظرفیتی که در منطقه وجود دارد لذا مطالعه و امکان سنجی جهت راه اندازی تاسیساتی چون تله کابین، پل شیشه ای یا معلق، پیست اسکی و ورزشهای زمستانی و .... که جذابیت دره را چندین برابر میکند و بالطبع تاسیس چنین امکاناتی تاثیری شگرف در جذب گردشگران داخلی و خارجی خواهد داشت توصیه اکید میشود.

منابع:

- 1- آقایی سید علی- توسلی سیما/ بررسی ژئوتوریسم و وضعیت زمین شناسی دره شمخال در منطقه باجگیران حوضه رسوبی کپه داغ شمال شرق ایران/ 1396 /پنجمین همایش ملی ژئومورفولوژی و چالش های محیطی / مشهد دانشگاه فردوسی
- 2-حافظ نیا محمدرضا/ 1389 /مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی / سمت
- 3- داغستانی سعید/ 1391/ جاذبه های گردشگری (مفاهیم-مدیریت و برنامه ریزی)/ مهکامه
- 4- رضوانی محمدرضا/ 1398 /توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار/ دانشگاه تهران
- 5- ریسی اردلی مجید/ تاثیر تفرجگاههای شمیران در جذب گردشگران (مطالعه موردی رود دره ولنجک)/ پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی/ 1393
- 6- سقایی/ بررسی قابلیت های گردشگری روستایی در ایران / پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی/ 1382
- 7- شاکری رضاعلی/ اترکنامه تاریخ جامع قوچان/ 1379 /امیرکبیر
- 8- شوشتری مریم/ مقاله بررسی کمبودهای خدماتی گردشگری دره شمخال از دیدگاه گردشگران / همایش ملی رویکردهای نوین در برنامه ریزی و توسعه پایدار منطقه ای/ مرودشت دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

9- قربانی رسول، آستین چیده محمد، مهري محمد/مقاله ژئوتوریسم : بهره گیری از جاذبه های ژئومورفولوژیکی و زمین شناختی دره های کوهستانی (نمونه موردی دره سیمین در جنوب همدان)

10- Boo,E(1990).Ecotourism:The Potentials and Pit Falls . Washington_DC World Wild Life Fund.No3

11- Cartner,W(2002)." Tourism Development" VNB.

12- Fennell,D.A and P.F.J.Eagles(1990) ."Ecotourism in Coast Rice :A Conceptual Fram Work".Journal of Park and Recreation Administration. VOL8.No1.

13- Hetzer, N.D (1965). Enviroment, Tourism, Culture. Links (july).Reprinted in Ecosphere 1970.

14- سایت اداره کل میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی شهرستان قوچان www.quchan.razavichto.ir

15- سایت مرکز آمار ایران www.amr.org.ir

16- سایت کانون دیده بانان زمین. www.earthwatchers.org